

УДК 57: 371.322.5: 001.89

Решнова С. Ф., Речицький О. Н.

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА БАЗІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ “СИНТЕЗ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН”

Розглянуто проблеми дослідницької роботи учнів як одного з видів індивідуальної діяльності школярів у позакласній роботі експериментального напрямку. Показано, що науково-дослідницька робота учнів на базі науково-дослідної лабораторії кафедри будується на наступних принципах: здійснення тісного зв'язку з курсом хімії при оптимальному співвідношенні теорії і практики; врахування вікових особливостей; поєднання добровільності у виборі змісту і обов'язковості у виконанні запланованої роботи; включення елементів зацікавленості.

Ключові слова: позаурочна діяльність учнів, науково-дослідницька робота школярів, науково-дослідна лабораторія університету, синтез органічних речовин, біологічна активність речовин.

У сучасній педагогічній науці триває активний пошук оптимальних шляхів задоволення освітніх потреб школярів, урахування у навчальному процесі індивідуальних особливостей і здібностей учнів, як найповнішого розкриття можливостей їх особистості, що забезпечить перехід до особистісно зорієнтованого навчання та сприятиме мотивації до неперервної освіти [1-4].

Значна увага науковців і вчителів приділяється позаурочній діяльності школярів. Це пояснюється протиріччям, яке виникло між зростанням ролі хімії у житті і, відповідно, зростанням інтересу учнів до хімічних аспектів життя та зменшення кількості годин вивчення хімії у школі на фоні збільшення об'єму і рівня навчального матеріалу. Тобто, навчальна програма з хімії не встигає за розвитком науки і техніки.

Індивідуальна позакласна робота з хімії здатна задовольнити інтереси учнів старших класів, які серйозно зацікавились проблемами хімії.

Науково-дослідницька робота учнів – це вид індивідуальної діяльності школярів у позакласній роботі експериментального напрямку.

При виконанні науково-дослідницької роботи учні ознайомлюються з сучасним станом хімічної науки, новими методами, засобами, отримують навички наукових досліджень. Крім того, науково-дослідницька робота дозволяє школярам творчо проявити свою індивідуальність, уміння аналізувати спостережені явища, зіставляти з наявними літературними джерелами, перманентно поповнювати знання, формувати свою особисту точку зору, оволодівати методиками, початковими навичками наукового дослідження, відійти від репродуктивного рівня діяльності. Загалом, дослідницька робота розвиває розумові здібності і діяльнісні якості учнів.

Науково-дослідницька діяльність школярів включає в себе такі взаємопов'язані елементи: навчання учнів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості; наукові дослідження, що здійснюються учні під керівництвом викладачів [5, с. 193].

Загальними вимогами до науково-дослідницької роботи є актуальність обраної теми, науковий підхід до вирішення проблемних питань, наявність і обґрунтованість висновків і практична значущість пропозицій, а також чіткість побудови її структури, логічна послідовність викладу змісту, оформлення за вимогами.

Враховуючи актуальність проблеми, організація науково-дослідницької діяльності учнів посідає важливе місце у роботі кафедр хімії університетів. На сьогодні у багатьох ВНЗ створена методична й організаційна база для впровадження системи, яка дозволяє сформувати у кожного учня дослідницькі навички.

Наведемо деякі основні моменти з практики організації науково-дослідницької діяльності учнів на кафедрі органічної та біологічної хімії Херсонського державного університету.

Базою для плідної наукової роботи учнів є дослідницька діяльність кафедри. На кафедрі органічної та біологічної хімії Херсонського державного університету такою основою розвитку науково-дослідницької діяльності учнів стала лабораторія “Синтез біологічно активних речовин”. Напрями роботи: синтез похідних нітрогеновмісних гетероциклічних сполук (похідних 4-арилпіримідинів, 4-арил-1,4-дигідропіридинів, 4-арилпіридинів і біциклічних сечовин) та спільне дослідження будови і властивостей з відділом флуороорганічних сполук науково-дослідного інституту органічної хімії НАН України (м. Київ) та біологічної активності синтезованих речовин з кафедрою біохімії Львівського національного університету імені Івана Франка, науково-дослідними лабораторіями “Біотехнологія” і “Фізіологія людини і тварин” Херсонського державного університету.

Успіх в організації науково-дослідницької діяльності кафедри тісно пов'язаний з розвитком планомірної роботи зі школярами, використанням ефективних форм профорієнтаційної роботи. Дуже велику профорієнтаційну роботу серед учнівської молоді міста і області кафедра органічної та біологічної хімії проводить через секцію Малої Академії Наук (МАН). До виконання науково-дослідницьких робіт залучаються кращі учні шкіл та ліцеїв не тільки міста Херсона, а й області. Певна частина школярів, які приймають участь у роботі МАН, в майбутньому – студенти Херсонського державного університету, які виконують курсові та випускні роботи на кафедрі органічної та біологічної хімії.

Науково-дослідницька робота учнів має свою логіку та свою специфіку. Так, при організації діяльності школярів хіміко-біологічного профілю додержуємось певних етапів [5], а саме:

1. Постановка проблеми, формування та обґрунтування гіпотези. Цей етап передбачає таку послідовність дій:

- вибір теми та висвітлення її актуальності;
- визначення гіпотези, мети, завдань дослідження;
- розробка плану дослідження.

2. Теоретичний аналіз проблеми:

- опрацювання літературних джерел та складання їх списку;
- визначення теоретичного підходу до розв'язання визначеної проблеми та відбір методик дослідження.

3. Планування експерименту:

- вибір обладнання і реактивів, складання плану експерименту, планування роботи після закінчення експерименту (утилізація реактивів, миття посуду), виявлення джерел небезпеки, вибір форм запису результатів.

4. Здійснення експерименту, збір фактичного матеріалу, фіксація спостережень і вимірювань.

5. Аналіз, обробка та пояснення результатів експерименту; формулювання висновків:

- обґрунтування отриманих результатів;
- розробка пропозицій та рекомендацій з досліджуваної проблеми.

6. Оформлення науково-дослідницької роботи за існуючими вимогами та її захист.

Важливою умовою організації науково-дослідницької діяльності школярів є надання їм широкої самостійності з організаційних питань, а також заохочення їх ініціативи при визначенні конкретної тематики і складанні плану роботи. При виборі теми дослідницької роботи враховуємо її практичну спрямованість. Наприклад, кожний синтез органічної речовини закінчується дослідженням її біологічної активності.

План науково-дослідницької роботи учень складає з науковим керівником. При складанні детального плану учень може дещо по-іншому формулювати назви розділів,

послідовність їх викладення, якщо це обґрунтовано досягненням мети дослідження.

Робота з додатковою літературою змушує учнів самостійно включатися в пошук літературних джерел з вибраної теми, а викладач навчає їх користуватися довідниками, бібліографічними вказівниками, спеціальною літературою. Активно мобілізуючи свої знання з хімії, поповнюючи і збагачуючи їх з наукової і науко-популярної літератури, учні формують глибокий і стійкий інтерес до хімії.

На основі складеного детального плану учень приступає до проведення наукового дослідження: збирання вихідного фактичного матеріалу, опрацювання методик, здійснення синтезу та біологічних досліджень тощо.

Ми враховуємо, що інтерес і здібності розвиває не будь-яка експериментальна робота, тому дуже важливо включати в експериментальні завдання елементи самостійного дослідження, пошуку, творчості. Як результат, ефективність самостійної роботи забезпечується проведенням спостережень, виконанням експерименту, інтерпретацією результатів, що, в свою чергу, підвищує ефект наукової роботи учнів, дозволяє повніше задовольнити їх індивідуальні запити, а також більш широко організувати їх діяльність. Тільки в цьому випадку в учнів працює думка, розвивається спостережливість і увага, а педагог є організатором самостійного навчального пізнання, джерелом інформації.

При написанні науково-дослідницької роботи учні прагнуть до стислих і точних формулювань у викладенні кожного питання та до уникнення дублювання.

У висновках оцінюються результати роботи та доцільність її виконання, подаються відомості про вагомість роботи та її впровадження в практику, накреслюються шляхи вдосконалення проблеми, що досліджуються.

В організації і проведенні науково-дослідницької роботи учнів чітко простежується два напрями реалізації особистісних нахилів, інтересів, уподобань дітей:

1) урахування різноманітних аспектів змісту хімічних знань, наприклад, роботи “Синтез і дослідження біологічної активності спірокарбону та його похідних”, “Синтез та дослідження біологічної активності похідних 4-арил-1,4-дигідропіридину”, крім хімічного, залучається біологічний аспект;

2) самостійний вибір теми, планування роботи також дозволяє враховувати індивідуальні інтереси учнів.

На кафедрі використовуються активні форми організації науково-дослідницької діяльності студентів: тематичні наукові семінари, проблемні групи, що формуються навколо наукового керівника і поєднують індивідуальну роботу студентів з навичками колективної творчості. Велике значення приділяється залученню учнів до роботи цих форм. Так, на базі лабораторії “Синтез біологічно активних речовин” існує проблемна група, яка об’єднує 6-8 студентів та 3-4 учня. Ці студенти та учні працюють над різними блоками однієї спільної проблеми. При цьому наукові керівники організують роботу таким чином, щоб учні чітко уявляли не тільки власну частину роботи, але й усю проблему в цілому, були в курсі роботи своїх товаришів. Така форма науково-дослідницької діяльності максимально наближена до реальної роботи у наукових колективах (рис. 1).

При взаємодії учнів не тільки з викладачами, а й зі студентами, іншими учнями, які працюють в лабораторії, формуються навчально-пізнавальні та практичні вміння. Цікаво, що ці учні вже студентами активно працюють зі школярами, зберігаючи важливу у цій справі наступність і накопичені традиції.

Поєднання принципу добровільності та обов’язковості забезпечує виховання в учнів працелюбності, наполегливості у досягненні мети, акуратності, дисциплінованості, що надзвичайно важливо для формування готовності до майбутньої професійної діяльності.

Враховуючи сучасні завдання позакласної роботи з хімії з розвитку пізнавальних інтересів і здібностей учнів, найбільш загальним і об’єктивним критерієм оцінки цієї роботи є профорієнтаційний. У викладачів кафедри, які працюють з учнями, завжди високий відсоток дітей, що вибрали своєю спеціальністю хімію.

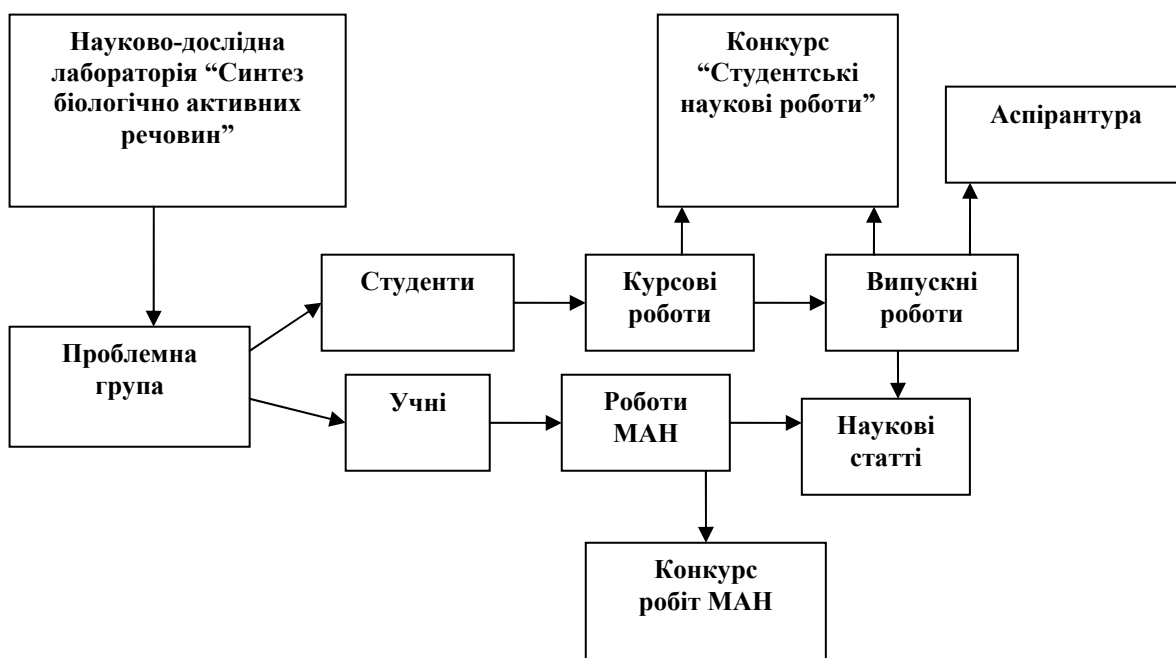

Рис. 1. Схема організації науково-дослідницької роботи студентів і учнів

Профориєнтаційний критерій не є єдиним в оцінці результатів науково-дослідницької роботи учнів на базі кафедри органічної та біологічної хімії. Дуже важливими є результати загального розвитку учнів і продуктивність реалізації їх творчого потенціалу. Це, насамперед, призиви місця учнів у хімічних олімпіадах та конкурсах робіт МАН різних рівнів.

Таким чином, організація науково-дослідницької роботи учнів на базі науково-дослідної лабораторії кафедри органічної та біологічної хімії Херсонського державного університету дозволяє:

- наблизити хімічну освіту до потреб учнів;
- задовольнити різнобічні інтереси учнів з хімії;
- організувати профільність навчання учнів;
- здійснити політехнічність освіти;
- забезпечити можливість реалізації компетентнісного підходу у формуванні особистості школяра.

Можна зробити висновок, що науково-дослідницька робота учнів є розширенням урочної навчальної діяльності, яка дозволяє школярам не тільки залучитися до самостійної пізнавальної діяльності та розширити і поглибити знання, а й здійснити професійне самовизначення.

Використана література:

1. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : монографія / О. В. Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2006. – 356 с.
2. Момот Ю. В. Групова форма організації позаурочної проектної діяльності учнів з хімії : зб. наук. праць "Теорія і практика сучасного природознавства" / Ю. В. Момот. – Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2009. – С. 106-109.
3. Романенко В. Н. Книга для начинающего исследователя-химика / В. Н. Романенко, А. Г. Орлов, В. Г. Никитина. – Л. : Химия, 1987. – 280 с.
4. Цветков Л. А. Общая методика обучения химии: содержание и методы обучения химии : пособие для учителей / Л. А. Цветков, Р. Г. Иванова, В. С. Полосин, Е. Е. Минченков, А. А. Грабецкий,

- Р. Н. Князева, А. М. Неймарк. – М. : Просвещение, 1981. – 224 с.
5. *Стрижак С. В.* Організація науково-дослідницької діяльності школярів з хімії: зб. наук праць “Актуальні питання підготовки майбутнього вчителя хімії: теорія і практика” / С. В. Стрижак, В. І. Шинкаренко. – Вінниця : Ніланд-ЛТД, 2015. – С. 193-195.

References:

1. *Bykovs'ka O. V.* Teoretyko-metodychni osnovy pozashkil'noyi osvity v Ukrayini: monohrafiya / O. V. Bykovs'ka. – K. : IVTs ALKON, 2006. – 356 s.
2. *Momot Yu. V.* Hrupova forma orhanizatsiyi pozaurochnoyi proektnoyi diyal'nosti uchniv z khimiyyi : zb. nauk. prats' “Teoriya i praktyka suchasnoho pryrodoznavstva” / Yu. V. Momot. – Kherson : PP Vyshemyrs'kyu V.S., 2009. – S. 106-109.
3. *Romanenko V. N.* Kniga dlja nachinajushhego issledovatelja-himika / V. N. Romanenko, A. G. Orlov, V. G. Nikitina. – L. : Himija, 1987. – 280 s.
4. *Cvetkov L. A.* Obshchaya metodika obucheniya himii: sodержanie i metody obucheniya himii : posobie dlya uchitelej / L. A. Cvetkov, R. G. Ivanova, V. S. Polosin, E. E. Minchenkov, A. A. Grabeckij, R. N. Knyazeva, A. M. Nejmark. – M. : Prosveshchenie, 1981. – 224 s.
5. *Stryzhak S. V.* Orhanizatsiya naukovo-doslidnyts'koyi diyal'nosti shkolyariv z khimiyyi : zb. nauk prats' “Aktual'ni pytannya pidhotovky maybut'oho vchytelya khimiyyi: teoriya i praktyka” / S. V. Stryzhak, V. I. Shynkarenko. – Vinnytsya : Niland-LTD, 2015. – S. 193-195.

Решнова С. Ф., Речицкий О. Н. Научно-исследовательская деятельность учеников на базе научно-исследовательской лаборатории “Синтез биологически активных веществ”.

Рассмотрены проблемы научно-исследовательской работы учеников как одного из видов индивидуальной деятельности школьников во внеклассной работе экспериментального направления. Показано, что исследовательская работа учеников на базе научно-исследовательской лаборатории кафедры основывается на следующих принципах: осуществление тесной связи с курсом химии при оптимальном соотношении теории и практики; учета возрастных особенностей; сочетания добровольности в выборе содержания и обязательности при выполнении запланированной работы; включение элементов заинтересованности.

Ключевые слова: внеклассная деятельность учащихся, исследовательская работа школьников, научно-исследовательская лаборатория университета, синтез органических веществ, биологическая активность веществ.

Reshnova S. F., Rechytskyi A. N. The research activities of students on the basis of the research laboratory “Synthesis of biologically active substances”.

The problems of the research work of students as a form of their individual practice in extra-curricular experimental activities. It is shown that the research work of students on the basis of the research laboratory of the department is based on the following principles: implementation of close relationship with chemistry course at the optimal ratio of theory and practice; age-appropriate; combination of information content voluntary choosing and required execution of scheduled work; inclusion of elements of interest.

Keywords: extracurricular activities of students, research work of students, a research laboratory of the University, the synthesis of organic substances, biologically active substances.

УДК 37(09)

Роцин І. Г.

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗОШ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті розглянуто можливості застосування спортивного тренування у фізичному вихованні учнів ЗОШ. Наведено результати історичної ретроспекції розвитку теорії фізичного виховання у другій половині ХХ – початку ХХІ століття.

Ключові слова: фізичне виховання учнів, спортивне тренування, розвиток теорії фізичного виховання.